

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

บ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง*

AN APPLICATION OF THE SANGAHAVATTHU IV PRINCIPLE TO DEVELOPMENT OF THE QUALITY OF LIFE OF BAN RAI NUA, KONGRA DISTRICT, PHATTHALUNG PROVINCE

ไพศาล บัวแก้ว*, สิทธิโชค ปานะศรี, พระครูโฆสิตวัณณานุกูล อนุวัตโน (ปานประดิษฐ์),
พระครูจิตตสุนทร เตชพล (ชูเกลี้ยง), พระครูวิจิตรรัตนวัตร จิตตสุโก (จิตรภักดี)

Paisan Buakeaw*, Sitthichok Panasree, Phrakru Kositwattananukul Anuwutthano (Panpradit),
Phrakru Chittasunthon Thachapaalo (Chukeang), Phrakhrui Wijituttanawut Jittasupo (Jitpukdee)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Master of Buddhism Program, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: phrapalad2535@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง 2) ศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และ 3) ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง เป็นกรณีศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยสำรวจและเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ประมวล ความ สรุปผล และนำเสนอในรูปแบบการเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การปรับปรุงและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นในทุกด้าน โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเข้มแข็งให้กับชุมชน 2) หลักสังคหวัตถุ 4 คือ หลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ประกอบด้วย 4 ประการ อันได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การแบ่งปัน 2) ปิยวาจา คือ คำพูดที่ไพเราะและเป็นประโยชน์ 3) อตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น 4) สมานัตตตา คือ การวางตนเหมาะสมอันเป็นแนวทางนำไปสู่ความสงบสุข 3) การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง นั้นสามารถแก้ปัญหาด้านความยากจน ปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาด้านการขาดจิตอาสา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากหลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำไปสู่ความร่วมมือที่เข้มแข็งผูกมิตรกันด้วยความปรารถนาดีโดยการส่งเสริมการทำงานร่วมกันสนับสนุนกันซึ่งทำให้ชุมชนมีความสามัคคีและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้เป็นชุมชนที่สงบสุขได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การประยุกต์, หลักสังคหวัตถุ 4, การพัฒนาคุณภาพชีวิต, ชุมชน

Abstract

The objectives of this research paper are to 1) study the concept of improving the quality of life of the Ban Rai Nua community, Kongra District, Phatthalung Province, 2) study the Sangahavatthu IV Principle in the Buddhist scriptures, and 3) apply Sangahavatthu IV Principle to developing of the Quality of Life of the Ban Rai Nua, Kongra District, Phatthalung Province. This is a qualitative research. The researcher surveyed and collected data by in-depth interviews. Synthesize the results and present them in the form of descriptive narratives. The results of the study showed that: 1) The concept of improving the quality of life is to improve and improve the people's living standards in all aspects by aiming to improve the quality of life in order to find appropriate ways to develop the community to create sustainability and strength for the community. 2) Sangahavatthu IV principle is the dharma that binds the mind and unites the people in unity, consisting of 4 aspects: 1) Dana, almsgiving, which is giving, sharing 2) Piyavaca, which is beautiful and useful words 3) Atthacariya, which is behaving in a way that is beneficial to both oneself and others, and 4) Samanattata, which is the proper positioning of oneself as a guide to peace. 3) An application of the Sangahavatthu IV Principle to Development of the Quality of Life of the Ban Rai Nua, Kongra District, Phatthalung Province can solve the problem of poverty, conflict issues and volunteer problems. This is because the Sangahavatthu Principle can lead to strong cooperation by promoting mutual cooperation and making the community harmonious and able to improve the quality of life of the community into a peaceful and sustainable community.

Keywords: Application, Sangahavatthu IV, Quality of Life Development, Community

บทนำ

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในหลายด้าน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกประเทศ เช่น การเข้ามาของอินเทอร์เน็ตและสมาร์ทโฟนทำให้คนไทยเข้าถึงข้อมูลและการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว การเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ก็ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มคนรวยและคนจน โดยเฉพาะในชนบทที่ยังประสบปัญหาความยากจนและขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสทางเศรษฐกิจ รวมถึงการเปิดรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ ดนตรี อาหาร และแฟชั่น ส่งผลให้คนไทยรุ่นใหม่มีการผสมผสานวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมสากลอย่างเป็นธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีผลต่อการพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับนโยบายหรือวัตถุประสงค์ของทางราชการและประชาชนกระทำให้เกิดขึ้นคือ เปลี่ยนสภาพหนึ่งไปสู่สภาพหนึ่งที่ดีกว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงของระบบต่างๆ (วิชล มั่นสอเอื้อศิริ, 2530) ชีวิต ความคิด และโครงสร้างทางสังคมของคนไทย ในปัจจุบันกำลังอยู่ในยุคแห่งการเสื่อมศีลธรรมและความล่มสลายในความเป็นมนุษย์ เห็นได้จากปรากฏการณ์และปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นอย่างค่อนข้างสม่ำเสมอในขณะนี้

เมื่อพูดถึงสถานการณ์ปัจจุบันเวลานี้แทบจะไม่มีใครพูดในแง่ดีเลย มีแต่พูดในแง่ของความเสื่อมโทรม เรื่องของปัญหา เรื่องของความน่าเป็นห่วง น่าหนักใจทั้งนั้น โดยเฉพาะเมื่อพูดถึงสังคมไทยเราเอง ก็จะพูดกันถึงลักษณะที่ไม่น่าสยบใจมากยิ่งขึ้นในขณะนี้

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากผลของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ผู้คนหันมาใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางหลักในการสื่อสารและรับข้อมูล ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลบางส่วนลดลงจากการสื่อสารแบบเผชิญหน้า นอกจากนี้ ยังเกิดความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลระหว่างคนในเมืองกับชนบท ซึ่งเป็นความท้าทายสำคัญของสังคมไทย ในยุคปัจจุบัน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร ในปัจจุบัน จากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ผู้คนในชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร เริ่มมีคุณภาพชีวิต คือ สภาพการดำรงชีวิตที่บุคคลเกิดความสุขทั้งทางร่างกาย คือ ลักษณะที่บุคคลมีสิ่งต่างๆ สนองความต้องการด้านร่างกายอย่างเหมาะสมกับสภาพฐานะของตน เช่น เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้ และจิตใจคือ ลักษณะบุคคลที่มีความรัก ความอบอุ่น ความมั่นคงในจิตใจ ได้รับการยอมรับยกย่องจากผู้อื่นจนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง คิดและทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและบุคคลอื่น (นิศารัตน์ ศิลปเดช, 2540) ที่แย่งโดยมีความเห็นแก่ตัวภายในชุมชนมากยิ่งขึ้น ไม่ค่อยมีการเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่นในชุมชน เริ่มมีการลักเล็กขโมยน้อยภายในชุมชน เยาวชนพูดจาหยาบค้ายาวร้าย ไม่รู้จักผู้หลักผู้ใหญ่ ผู้คนในชุมชนพูดจาฉะฉานว่าร้ายต่อกัน ทำให้ผู้อื่นเสียหาย ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน เอารัดเอาเปรียบกันมากยิ่งขึ้น จึงทำให้ผู้คนในชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร อยู่ร่วมกันอย่างไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันส่งผลให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างไร้ความสามัคคี ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากบุคคลภายในชุมชนขาดศีลธรรมและจริยธรรม โดยที่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบ ทำให้ชุมชนควรต้องมีการปรับตัวเพื่อรับมือกับปัญหาและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่สมาชิกในชุมชนอันส่งผลถึงความยั่งยืนให้กับสังคมชุมชนต่อไป

หลักสังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมที่ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักสงเคราะห์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) มี 4 อย่าง คือ ทาน การให้ เปยยวัชชะหรือปิยวาจา เจรจาไพเราะ อุตถจริยา บำเพ็ญประโยชน์ต่อกัน สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ (อง จตกก. 21/32/50) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งเป็นหลักการที่เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข หลักการเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพการแบ่งปันและช่วยเหลือกันในชุมชน การให้ทานไม่จำกัดแค่ทรัพย์สินเงินทอง แต่รวมถึงการแบ่งปันความรู้ ทรัพยากร หรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน เมื่อชุมชนมีวัฒนธรรมการแบ่งปัน จะช่วยเสริมสร้างความสามัคคี ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างสังคมที่มีความเกื้อกูลกันการพูดจาไพเราะและการสื่อสารที่มีความจริงใจและให้กำลังใจจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ลดความขัดแย้งและความขุ่นเคืองใจการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือการช่วยเหลือสังคม เช่น การทำกิจกรรมอาสาสมัคร การร่วมกันพัฒนาสาธารณูปโภค การรักษาสิ่งแวดล้อม หรือการส่งเสริมการศึกษาของคนในชุมชน เป็นการทำให้ชุมชนมีความก้าวหน้าและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขการปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเสมอภาค ไม่แบ่งแยกชนชั้น ฐานะ หรือภูมิหลัง จะช่วยสร้างความเป็นธรรมในชุมชน ลดความขัดแย้งและความไม่พอใจ การให้โอกาสที่เท่าเทียมในด้านการทำงาน การเข้าถึงทรัพยากร และการพัฒนา จะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและก้าวหน้า

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง” โดยเห็นว่า หลักสังคหวัตถุ 4 มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการส่งเสริมการแบ่งปัน การพูดคุยอย่างสร้างสรรค์ การทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาค สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนเกิดความสามัคคีและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง
2. เพื่อศึกษาหลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
3. เพื่อประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอ กงหรา จังหวัดพัทลุง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการศึกษา 2 วิธี ได้แก่ การศึกษาเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เชื่อถือได้ โดยสรุปเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร จากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539
2. ศึกษาเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คือ หนังสือ เอกสาร วารสาร วิทยานิพนธ์ บทความ และงานวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการวิจัย รวมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เชื่อถือได้
3. ศึกษาข้อมูลภาคสนาม จะใช้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลสำคัญในชุมชนที่ต้องการสัมภาษณ์/ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 รูป/คน

ขอบเขตด้านประชากร พระภิกษุพรรษา 3 ขึ้นไป 3 รูป ผู้นำชุมชน 4 คน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน 5 คน ตัวแทนประชาชน 8 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น 20 คน

วิธีการเก็บข้อมูล

1. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ เก็บข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

2. ข้อมูลทุติยภูมิ เก็บข้อมูลจากหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

3. ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

- อายุพรรษา 3 ขึ้นไป 3 รูป
- ผู้นำชุมชน 4 คน
- ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน 5 คน
- ตัวแทนชุมชน 8 คน

รวมทั้งหมด 20 คน

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ประเด็นปัญหาเป็นตัวตั้ง ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ศึกษาทั้งเชิงเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาทำการวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องแล้วรวบรวมข้อมูลเพื่อหาคำตอบให้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

วิธีการนำเสนอ ใช้วิธีการนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง คือ กระบวนการหรือขั้นตอนที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความสามารถ หรือคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบุคคล องค์กร หรือสังคม ซึ่งกระบวนการพัฒนาอาจเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงโครงสร้าง ทักษะ ความรู้ ทักษะ หรือทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้และสร้างผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์อย่างยั่งยืน ชุมชน คือ กลุ่มของบุคคลหรือครอบครัวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือมีความสนใจร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านต่าง ๆ เช่น เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา และสังคม โดยสมาชิกในชุมชนมักมีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด มีความร่วมมือ และช่วยเหลือกันในการดำเนินชีวิตโดยมีองค์ประกอบของชุมชนหลายด้านที่เชื่อมโยงกันเพื่อสร้างความ เป็นหนึ่งเดียวของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่หรือมีเป้าหมายร่วมกันส่งเสริมและพึ่งพาซึ่งกันและกัน ทำให้ชุมชนมีความยั่งยืนและสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การปรับปรุงและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นในทุกด้านมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนมีความสุข มีความมั่นคง และสามารถดูแลตนเองได้รวมถึงส่งเสริมโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความยั่งยืนและมีคุณภาพ โดยสมาชิกในชุมชนมักมีความสัมพันธ์แบบใกล้ชิด มีความร่วมมือ และช่วยเหลือกันในการดำเนินชีวิตพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมและยั่งยืนในการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนและความเข้มแข็งให้กับชุมชน แต่ในปัจจุบันชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง กำลังประสบปัญหาต่างๆที่จะสรุปได้ดังนี้ 1) ปัญหาด้านความยากจน 2) ปัญหาด้านความขัดแย้ง 3) ปัญหาด้านการขาดจิตอาสา

2. หลักสังคหวัตถุ 4 หมายถึง ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจหรือหลักการสงเคราะห์ และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยส่งเสริมความสามัคคีและความสัมพันธ์อันดีในสังคมโดยเป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ประกอบด้วย 4 ประการอันได้แก่ 1) ทาน คือ การให้เผื่อแผ่ แบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตน 2) ปิยวาจา คือ คำพูดจาที่ไพเราะอ่อนหวานน่ารักใคร่พูดความจริง พูดเพื่อให้เป็นประโยชน์ เพื่อความสมัคปรสามัคคีในหมู่คณะ 3) อตถจริยา คือการประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น 4) สมานัตตตา คือ การประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลายหลักธรรมนี้พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้เพื่อเป็นข้อประพฤติปฏิบัติอันเป็นแนวทางนำไปสู่ความสงบสุขของหมู่คณะหลักสังคหวัตถุ 4 มีความสำคัญมากในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสามัคคีในสังคม ช่วยให้เกิดความเข้าใจและการร่วมมือกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนสังคมให้สงบสุขและมีความเจริญรุ่งเรือง ช่วยลดการ

แบ่งแยกและความขัดแย้ง เพิ่มความร่วมมือและความไว้วางใจ และทำให้สังคมมีความสุข การปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาคช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและช่วยให้ทุกคนสามารถเติบโตและพัฒนาไปพร้อมกัน

3. การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง เพื่อแก้ปัญหาด้านความยากจน เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และเพื่อแก้ปัญหาด้านการขาดจิตอาสา

การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการแก้ปัญหาความยากจนสามารถทำได้โดยการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการให้ทานเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน การพูดให้กำลังใจและกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือในชุมชน การทำประโยชน์ในการพัฒนาอาชีพและทักษะ รวมถึงการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาค เพื่อสร้างโอกาสที่เท่าเทียมและยุติธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกคนในสังคมการใช้หลักเหล่านี้ร่วมกันจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างยั่งยืนและเป็นการส่งเสริมสังคมที่มีความสุขและมีความร่วมมือมากขึ้น

หลักสังคหวัตถุ 4 ในการแก้ปัญหาความขัดแย้งสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการร่วมมือกันในชุมชน ลดความเครียดและความเข้าใจผิดที่สามารถนำไปสู่ความขัดแย้ง หลักสังคหวัตถุ 4 จะช่วยให้ทุกฝ่ายในชุมชนสามารถแสดงออกถึงความเห็นอกเห็นใจการให้หรือแบ่งปัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ ความช่วยเหลือ หรือความรู้ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน การเปิดใจฟังซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม สามารถช่วยแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถส่งผลไปถึงการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การแก้ปัญหการขาดจิตอาสาด้วยกระบวนการตามหลักสังคหวัตถุ 4 สามารถดำเนินการได้โดย ทาน คือ การส่งเสริมการช่วยเหลือและแบ่งปันโดยไม่หวังผลตอบแทน ปิยวาจา ใช้การสื่อสารที่เป็นมิตรและสร้างแรงบันดาลใจ อัธยาศัย การลงมือทำและร่วมมือกันเป็นตัวอย่างที่ดีสมานัตตา ให้ความเสมอภาคและเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม ด้วยแนวทางของหลักสังคหวัตถุธรรมจะช่วยส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้คนตระหนักถึงความสำคัญด้านจิตอาสา สร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน บ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง” โดยผู้วิจัยนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน บ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่ยังประสบปัญหาต่าง ๆ ต้องอาศัยแนวทางที่เป็นระบบและมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนเช่น รายได้ของชุมชนต่ำและไม่แน่นอน ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพหรือการพัฒนาอาชีพ การกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำ การศึกษาที่ไม่ทั่วถึง หรือคุณภาพการศึกษาต่ำปัญหาสาธารณสุข ขาดบริการด้านสุขภาพที่เพียงพอ ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม และความรุนแรงในชุมชนขาดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสมุห์ ใส วิมุตโต (ตาแสง) ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่พึงอาศัยในเขตอำเภอเมือง จังหวัด

กาญจนบุรี พบว่าด้านทาน มีข้อเสนอแนะคือ เจ้าหน้าที่ทุกคนควรต้องดูแลเอาใจใส่ใจแนะนำให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง แนะนำให้ความรู้วิธีการต่างๆ เกี่ยวกับการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ และอำนวยความสะดวกด้วยการออกสำรวจพื้นที่ พูดคุย พบปะ ด้านปิยวาจา มีข้อเสนอแนะ คือ แนะนำให้บริการด้วยวาจาสุภาพ อ่อนหวาน เรียบร้อย พูดจาชัดเจนแต่สุภาพในการให้บริการ และทักทายต้อนรับด้วยวาจาสุภาพและใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส ด้านอัตถจริยา มีข้อเสนอแนะ คือ แนะนำอาชีพหรือรายได้เสริมให้ทำในเวลาว่าง รองลงมา คือ แนะนำ สาธิตวิธีการออกกำลังกายให้ถูกต้องตามวัย ด้านสมานัตตตา มีข้อเสนอแนะ คือ การจัดลำดับคิวการให้บริการอย่างเสมอภาคโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ กรณีผู้สูงอายุที่มีอายุมาก ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ให้บริการก่อน วางตัวเหมาะสมในการให้บริการและเป็นกันเอง (พระครูสมุห์โส วิมุตโต (ตาแสง), 2558) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กอปรลาภ อภัยภักดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ในการประยุกต์กับความเป็นผู้นำ ผู้นำควรปฏิบัติตามหลักของสมานัตตาดังนี้ ผู้บริหารองค์กรต้องวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาคกับผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน มีการจัดอบรมและศึกษาดูงาน พัฒนาศักยภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร ปลุกฝังจิตสำนึกการให้ความเคารพผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน สร้างความสามัคคีเป็นหมู่คณะ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการทะเลาะวิวาทในองค์กร อันส่งผลสู่การแบ่งพรรคพวก เกี่ยงกันปฏิบัติงาน ซึ่งจะเกิดความเสียหายกับองค์กร (กอปรลาภ อภัยภักดิ์, 2564)

หลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความสำคัญในการสร้างความสามัคคีในชุมชนเป็นหลักหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สร้างให้เกิดความรักความปรองดองและส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสร้างสันติสุขในชุมชนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง” ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าชุมชนวัดหนองสนม มีการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในชุมชนวัดหนองสนมเป็นอย่างดี เมื่อแยกเป็นรายด้าน ด้านทาน ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนมให้ความช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี ด้านปิยวาจา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนหนองสนมพูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะเสมอ พูดให้กำลังใจเพื่อนบ้าน ไม่ตำหนิ ด้านอัตถจริยา พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนในชุมชนเป็นจิตอาสา สามารถช่วยเหลือชุมชนอื่น ๆ ได้ตลอดเวลา ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และผู้พิการ แบ่งปัน ความรู้ให้แก่เยาวชนในชุมชนคอยช่วยเหลือผู้อื่นเมื่อเขาเดือดร้อน และด้านสมานัตตตา พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า ประชาชนในชุมชนวัดหนองสนม จังหวัดระยอง มีการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุอย่างสม่ำเสมอเนื่องมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย ประชาชนยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ปฏิบัติกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน (พระสุนทร ธมมวโร (บุญคง), 2560) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรวรรณ ประโลม ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มคุณภาพการศึกษานาอ้อศรีเมืองชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1” ผลการวิจัยพบว่า 1) ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา

กลุ่มคุณภาพการศึกษานาอ้อศรีเมืองชัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในทุกด้าน ได้แก่ ด้านทาน ด้านปิยวาจา ด้านอรรถจริยา และด้านสมานัตตตา 2) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อการบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มคุณภาพการศึกษานาอ้อศรีเมืองชัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 โดยภาพรวม จำแนกตามเพศและตามอายุใน ด้านปิยวาจา ด้านอรรถจริยา และด้านสมานัตตตา พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 3) แนวทางการบริหารสถานศึกษาด้านทาน ส่งเสริมให้มีน้ำใจ ผูกมิตร รู้จักแบ่งปันสิ่งของ และเสียสละเวลาทำคุณประโยชน์ สร้างผลงานให้แก่สถานศึกษา ด้านปิยวาจา ส่งเสริมให้รักษาคำพูดของผู้อื่น กล่าวคำสุภาพ และไม่พูดนินทาใส่ร้ายกัน ด้านอรรถจริยา ส่งเสริมให้ทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอ และสร้างจิตสำนึกในปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้านสมานัตตตา ส่งเสริมให้มีมารยาททางสังคม ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ ตำแหน่ง หน้าที่ รู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินใจ และประพฤติตนมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดี และจรรยาบรรณวิชาชีพครู (ภัทรวรรณ ประโลม, 2565) การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยไม่เพียงแต่ทรัพยากรภายนอก แต่ยังต้องอาศัย “พลังจากภายใน” ซึ่งหมายถึงความร่วมมือกันของคนในชุมชน โดยเฉพาะความรัก ความเมตตา และความเข้าใจซึ่งกันและกันหลักสังคหวัตถุ 4 ซึ่งได้แก่ ทาน, ปิยวาจา, อรรถจริยา และสมานัตตตา เป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และผลักดันให้ชุมชนเติบโตไปด้วยกัน สอดคล้องกับงานวิจัย พระโสภณ โสภโณ (ทองสม) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดใหม่ทุ่งคา อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนวัดใหม่ทุ่งคา เป็นชุมชนที่ประสบปัญหาอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงอาชีพส่วนใหญ่ของชุมชน ก่อให้เกิดปัญหา คือ ปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ปัญหาการขาดความอ่อนน้อมถ่อมตน ปัญหาการขาดความเสียสละ และปัญหาความขัดแย้งทำให้ชุมชนขาดความสงบสุข หลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน 2) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ 3) อรรถจริยา คือ การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น 4) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดใหม่ทุ่งคา แก่ปัญหาการขาดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยใช้หลักทาน คือ การให้ การเสียสละ แก่ปัญหาการขาดความอ่อนน้อมถ่อมตนโดยใช้หลักปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน แก่ปัญหาการขาดความเสียสละโดยใช้หลักอรรถจริยา คือ การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น แก่ปัญหาความขัดแย้ง โดยใช้หลักสมานัตตตา คือ การวางตนพอดี (พระโสภณ โสภโณ (ทองสม), 2563) อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมโชค คุดตมโม (เกื้อกลิ่น) ได้วิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลเขาดอก อำเภอกะปง จังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผลการวิจัยพบว่า หลักสังคหวัตถุ 4 ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและประสานน้ำใจคนให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ประกอบด้วย 1) ทาน

การให้ การเสียสละ แบ่งปัน 2) ปิยวาจา พุดจาไพเราะ 3) อุตถจริยา การสงเคราะห์ผู้อื่น 4) สมานัตตตา การปฏิบัติตนสม่ำเสมอ (พระสมุชโค คุตตมโม (เกือกกลัน), 2565)

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาคุณภาพชีวิต คือ การปรับปรุงและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นในทุกด้าน เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความยั่งยืนและความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งหลักสังคหวัตถุ 4 คือ หลักธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ประกอบด้วย 4 ประการ อันได้แก่ 1) ทาน คือ การให้ แบ่งปัน 2) ปิยวาจา คือ คำพูดที่ไพเราะและเป็นประโยชน์ 3) อุตถจริยา คือ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น 4) สมานัตตตา คือ การวางตนเหมาะสมอันเป็นแนวทางนำไปสู่ความสงบสุข ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง นั้นสามารถแก้ปัญหาด้านความยากจน ปัญหาความขัดแย้ง และปัญหาด้านการขาดจิตอาสา พบว่าหลักสังคหวัตถุ 4 สามารถนำไปสู่ความร่วมมือที่เข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตชาวบ้านไร่เหนือ โดยสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชน รวมถึงชาวบ้าน โดยการให้ทานผ่านการแจกจ่ายสิ่งของจำเป็นแก่ผู้ยากไร้ จัดอบรมส่งเสริมศีลธรรมและความสามัคคีในชุมชน สนับสนุนกิจกรรมสันตทานการเพื่อสร้างความสัมพันธ์ และเปิดเวทีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ด้วยการประยุกต์ใช้ในการทำงานร่วมกันสนับสนุนกันสร้างความรักความสามัคคีกันในชุมชนและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนให้เป็นชุมชนที่สงบสุขได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้ 1) ควรมีการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างจริงจัง เพื่อการเสริมสร้างทักษะความรู้ ความสามารถของประชาชนในชุมชน 2) ควรส่งเสริมการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน 3) ควรสนับสนุน ส่งเสริมการวิจัยหรือกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน ทั้งยังมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ 1) ควรมีการลงพื้นที่จากภาครัฐอย่างจริงจังเพื่อทราบปัญหาของสมาชิกภายในชุมชนเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุด 2) ควรนำหลักสังคหวัตถุ 4 หรือหลักธรรมอื่น ๆ ทางพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน 3) ควรนำหลักธรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาและต่อยอดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป 1) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง 2) การส่งเสริมหลักพรหมวิหาร 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง 3) การบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบ้านไร่เหนือ อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง

เอกสารอ้างอิง

กอบปรลาก อภัยภักดี. (2564). “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักสังคหวัตถุ 4”. วารสารสหวิทยาการนวัตกรรมปริทรรศน์, 4(1), 86-88.

นิศารัตน์ ศิลปเดช. (2540). ประชากรกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต. กรุงเทพมหานคร: พิเศษฐ์การพิมพ์.

- พระครูสมุห์ใส วิมุตโต (ตาแสง). (2558). “นโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุนทร ธมมธโร (บุญคง). (2560). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนหนองสนม จังหวัดระยอง”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมโชค คุดตมโม (เกื้อกลิ่น). (2565). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการเสริมสร้างการปฏิบัติงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนตำบลเขาตอก อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี”. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7(2), 928-930.
- พระโสภณ โสภณ (ทองสม). (2563). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวัดใหม่ทุ่งคาอำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทรวรรณ ประโลม. (2565). “การบริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มคุณภาพการศึกษานาอ้อศรีเมืองชัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1”. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิชล มั่นสอเอื้อศิริ. (2530). การพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริม และฝึกอบรมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.